

ПРОБЛЕМА ПАРИТЕТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛИХ В ПРОЦЕСІ СТАТЕВОРОЛЬОВІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ РІЗНИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП

У статті автор розглядає основні проблеми відповідальності вихователів і батьків старших дошкільників, впливу на процес статево рольової соціалізації.

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Дошкільна освіта – перша ланка освітньої системи, що виконує певні соціальні функції, має власні організаційні форми і відповідні умови для навчання й виховання дітей дошкільного віку та їх соціалізації. Сьогодні позиція дорослих позначається почуттям відчуженості і безпорадності: з одного боку, батьки, вчителі розводять руками, вказуючи на те, що нічого зробити з дітьми неможливо; з іншого – дітям стало все дозволено. Звичайно, що подібний стан не повсюдний. Дорослі не є однорідною групою. Але в цілому в дорослому соціумі як явищі немає ефективно діючої системи моральних норм, яка встановлюється дорослим співавторством стосовно дитинства. Все це відбилося на характері дитинства в цілому.

Традиційно головним інститутом виховання є сім'я. Те, що дитина в дитячі роки набуває в сім'ї, вона зберігає протягом всього подальшого життя. Важливість сім'ї як інституту виховання обумовлена тим, що в ній дитина знаходиться протягом значної частини свого життя, і по тривалості своєї дії на особистість жоден з інститутів виховання не може порівнятися з сім'єю. У ній закладаються основи особистості дитини, і до вступу до школи він вже більш ніж наполовину сформувався як особистість.

Саме у сім'ї дитина отримує перший життєвий досвід, робить перші спостереження і вчиться як поводитися в різних ситуаціях. Дуже важливо, щоб те, чому вчиться дитина, підкріплювалося конкретними прикладами, щоб вона бачила, що у дорослих теорія не розходиться з практикою. Характер і стиль виконання батьком та матір'ю їхніх статевих ролей у сім'ї справляють головний вплив на засвоєння цих ролей хлопцями й дівчатами. Здатність до гармонійної статевої поведінки не може формуватися поза сприйманням дитиною у її повсякденному житті чоловічої ролі батька та жіночої – матері. Дошкільний навчальний заклад також виступає традиційним агентом соціалізації дитини, має вплив та формує умови для подальшого розвитку його особистості.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей характеризуються у дослідженнях К. Абульханової-Славської, І.С. Кона і Т.О. Репіної та ін. Пошуку гармонії розвитку дитини у природному та соціальному середовищі присвятив свою педагогічну діяльність В.О. Сухомлинський. Природне середовище, зазначав він, є джерелом емоційного та інтелектуального розвитку особистості, що сприяє позитивному перебігу процесу соціалізації.

Проблема входження індивіда у світ культури, формування морального досвіду та ціннісних орієнтацій особистості була предметом досліджень Г.Г. Ващенко, І.А. Зязюна, В.В. Москаленка. Набуття морального досвіду дитиною на їх думку є першоосновою становлення особистості як представника суспільства, групи.

Традиційний аналіз статевих відмінностей зводився до демонстрації та доказів характерних відмінностей чоловічої та жіночої природи. Критика соціобіологізаторських напрямків феміністськими дослідниками (еволюційні теорії, традиційний психоаналіз З. Фрейда, класичний біхевіоризм, теорії статевого диморфізму (В.А. Геодакян та інші) та теорії взаємодоповненості статей (Т. Парсонс, Р. Бейлз) визначила та поділила теорії у системі функціонального підходу вивчення представників обох статей.

Емпіричні дослідження показали, що для юнаків характерний домінуючий тип мотивації – орієнтація на успіх, домінуюча мотивація у дівчаток – уникнення невдачі. К. Доу

вказує стосовно того, що по відношенню до дітей різної статі використовуються протилежні принципи морального розвитку (для хлопчиків – принцип індивідуалізації, для дівчаток – принцип кооперації: акцент робиться на схильності до піклування про інших). Це визначає особливості морального розвитку дітей у старшому віці. Статеворольові очікування і емоційні норми прищеплюються вже в ранньому віці в процесі соціалізації, а різні моделі міжгрупової взаємодії природньо впливають на емоційні навички, які формуються у хлопчиків і дівчаток у дитинстві та юності.

Титаренко Т.М., Єремєєва В.Д., Хризман Т.П. та інші соціальної практики стверджують, що дівчатка здебільшого виростають гуманнішими за хлопчиків і краще засвоюють норми моралі. У них переважають прагнення подібатись іншим, поводитись відповідно до вироблених стандартів, бажання здобувати позитивні оцінки. У хлопчиків провідними є ділова мотивація, здоровий глузд і орієнтація на самоствердження.

За Мухіною В.С. у старшому дошкільному віці хлопчики й дівчатка прихильніше ставляться до представників своєї статі і певним чином негативно – до протилежної. Переважають одностатеві угруповання дітей – дівчатка віддають перевагу іграм з подругами, а хлопчики – з друзями. Наприкінці старшого дошкільного віку дитина усвідомлює незворотність своєї статевої приналежності і починає відповідно до цього будувати свою поведінку. В цей час у дітей виникають своєрідні стосунки з деякими дітьми протилежної статі. Це перша дитяча закоханість, якої дорослим слід ставитись з розумінням і повагою.

За Кононко О.Л. апробація дитиною різноманітних соціальних ролей забезпечує більшу гнучкість її мислення, готує свідомість дитини до нормального, комфортного почування себе в будь-якій життєвій ситуації. Розвиток у дітей різноманітних знань, умінь і навичок не пов'язаних жорстко зі статевою роллю, сприяє формуванню оптимальної для віку соціальної компетентності. [4, 236]

Формулювання мети статті. Мета статті – визначити актуальні проблеми відповідальності дорослих (вихователів ДНЗ та батьків) в процесі стеворольової соціалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою визначення впливу дорослих на становлення особистості в процесі стеворольової соціалізації дошкільників різних етнічних груп, впливу дитячого навчального закладу та родини на рівень стеворольової соціалізації дітей старшого дошкільного віку було проведено педагогічний експеримент, який проводився у 10 дошкільних закладах Автономної Республіки Крим з урахуванням їх географічного розташування (м. Сімферополь, м. Алушта). Усього у педагогічному експерименті взяло участь 355 дітей старшого дошкільного віку, з яких 176 – хлопчиків і 179 – дівчат зі загальних та національних груп, батьків – 212 та 86 вихователів.

Результати констатувального етапу експерименту дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Проведене констатувальне дослідження дітей старших груп виявило: рівні компетентності стеворольової поведінки дітей старшого дошкільного віку – безвідповідальний (хлопчики - 10,1%, дівчата – 15,5%), пасивний (хлопчики – 41,3%, дівчата – 33,6), активний (хлопчики – 34,3%, дівчата – 28,2%), оптимальний (хлопчики – 14,3%, дівчата – 22,7%). Отримані дані свідчать про необхідність проведення роботи, спрямованої на створення умов гармонізації процесу стеворольової соціалізації дітей старшого дошкільного віку.

2. Робота вихователів з гармонізації процесу стеворольової соціалізації активності старших дошкільників різних стеворольово-етнічних груп носить переважно поверховий, спонтанний характер, проводиться без урахування специфіки індивідуального розвитку дітей, стеворольових та етнічних особливостей дитини. Вихователям важко виявити дійсні причини наявних невідповідностей стеворольової поведінки дитини.

Працівники дошкільних закладів застосовують ігри на сімейно-побутову тематику, сюжетно-рольові та театралізовані ігри на окремих заняттях або у вільний час, але така робота носить стихійний непланомірний характер. У той же час вихователі вказують на недостатність методичної літератури з цього питання.

Головним аспектом статевої соціалізації є формування компетентності статевої поведінки старших дошкільників (дітей 5 років) у всіх сферах діяльності (ігрова, трудова, художня і спілкування); розвитку їх уявлень про якості мужності й жіночості, еталонів чоловіків і жінок, за показниками сформованості ціннісних орієнтацій дітей (показник соціальної компетенції). Саме ці аспекти підлягали експериментальному дослідженню.

В нашому дослідженні сім'я та дошкільний навчальний заклад у виховному процесі особистості розглядаються як головні агенти соціалізації, за допомогою яких можна виявити рівень компетентності статевої поведінки дошкільників.

Спостереження за спілкуванням, виконанням статевої та соціальних ролей, сумісною діяльністю з партнерами за вибором, дають можливість визначити та охарактеризувати створення одностатевих та різностатевих угруповань старших дошкільнят. Статева ознака в створенні угруповань виступає характерним показником.

Спостереження за сумісними іграми хлопчиків і дівчат підтвердила факт про існуючу різницю у виборі тематики ігор і розподілу ролей, створення одностатевих угруповань. Воєнні, рухливі ігри хлопчиків більш режисерські, де кількість ролей невелика, але кожна з них багатозмістова. Ролі для дівчат не передбачаються, їх практично немає або вони епізодичні та одноразові. Це пояснює одноманітність ігор та вузький діапазон сюжетів. У разі сумісної ігрової діяльності розподіл ролей та обговорення хлопчиків й дівчат призводить до виникнення конфліктної ситуації із-за неузгодженості дій, претензій до виконання та змісту ролі. Якщо дорослий (педагог) втручався в діяльність дітей, координував їх дії щодо організації різностатевого угруповання, хлопчики більш підкорялися загальним умовам та були зорієнтовані на досягнення результатів з дівчатками.

Одностатеві угруповання ґрунтуються на спільній статевій ознаці і тому існують досить тривалий час. Але само на їх основі досить легко створити широке угруповання під певні постійні інтереси. Одностатеві угруповання дівчаток тривають значно довше, ніж угруповання хлопчиків, тому що поведінці дівчаток властиві такі особливості: вони ревниво ставляться до свого угруповання, не дозволяють входження до гри «зайвого» або «чужака».

[3, 9]

Хлопчики готові до розширення свого угруповання та прийняття «чужака» заради спільної взаємодії та розгортання якоїсь діяльності, внесення елементів новизни, ризику і незвичності. Але саме в хлоп'ячих угрупованнях під час ігри виникають непорозуміння, загострення взаємин і конфлікти, які розв'язуються за допомогою бійок, сварок.

Ігри дівчат відрізняються спокійним та нерухливим характером, в яких існують ролі для хлопчиків, але вони недовгі за часом і змістом. Дівчатка як і хлопчики збираються в одностатеві угруповання, грають за своїми встановленими правилами.

Основні характеристики розвитку одностатевих угруповань:

- хлопчики будують взаємини з партнерами на дієво-вчинковій основі, а дівчатка – на словесно-емоційній;
- будуючи взаємодію з партнерами в ігровому угрупованні, дівчатка керуються правилами, які пропагуються в колективі або ініціюються авторитетними дорослими;
- хлопчики часто порушують вироблені однолітками правила, якщо вони не забезпечують в ігровій взаємодії стрімкого успішного досягнення мети;
- дівчатка обмежують коло своїх партнерів, не спілкуючись з тими, хто їм неприємний, з ким не встановилися приязні стосунки.

Отже, виникнення та функціонування різностатевих угруповань підпорядковано таким закономірностям:

- дошкільнята ініціюють спілкування з представниками протилежної статі задля розгортання сюжетно-рольової гри (виникнення паралельних сюжетних ліній, збільшення кількості ролей), об'єднання зусиль у колективній праці;

- хлопчики частіше відкликаються на запрошення дівчаток увійти до їхнього гурту, дівчата – консервативніші;

- у спільній діяльності більшість дівчаток схильні проявляти ініціативу та керувати партнерами, а хлопчики – вносять пропозиції в ході діяльності та приймають ініціативу інших, розвиваючи її.

Таблиця 1.

Кількісна характеристика видів ігор хлопчиків та дівчаток (%)

№ п/н	Види ігор	Кількість досліджуваних		
		Всього	з них:	
			Хлопчиків	Дівчатка
I	<i>Сюжетно-рольові</i>			
	Сім'я	45	11	34
	Лікарня	71	31	40
	Магазин	62	23	39
	Дитячий садок	49	7	42
	Шоу – бізнес	36	11	25
	Політика	25	12	13
	Банк, офіс	41	22	19
	Армія, охорона	33	33	-
	Конструкторське бюро, будівництво	26	26	-
	Транспортна тематика	39	30	9
II	<i>Режисерські</i>			
	з солдатами	21	21	-
	з дітьми-вихованцями	23	-	23
	з машинами	47	35	12
	з атрибутикою	88	43	45
III	<i>Будівельно-конструктивні</i>	42	32	10
IV	<i>Ігри на сюжети казок</i>	76	37	39

Наступним кроком у дослідженні стану проблеми було анкетування батьків та інтерв'ю педагогів, що дозволило встановити та співставити відношення поглядів респондентів на існуючу проблему. Слід зазначити, що зафіксована різниця у трактуванні компетентності статевої поведінки не означає протилежність позицій. Так, на питання про майбутнє хлопчиків та дівчаток батьки перш за все бажають бачити свою дитину в майбутньому справжніми батьками або гідними спадкоємцями (58%), коли для вихователів важливіше виховання якостей мужності, хоробрості та доброзичливості – у хлопчиків, лагідності, ввічливості та самостійності – у дівчаток (75%). Педагоги дошкільних закладів намагаються надати інформацію про статеві і соціальні ролі дітей і дорослих (45%), коли батьки навпаки уникають таких питань, вважаючи це «гострими питаннями» (62%).

Педагогічний вплив вихователів спрямований на формування соціальної компетентності дошкільників, орієнтування на власний соціальний досвід, виховання нормовідповідної поведінки як представника певної статі. Батьки як інший соціальний

інститут свої зусилля спрямовують на суто статевому вихованні, формуванні статевих уявлень та стереотипів. [2, 40]

Застосовані методи дослідження, їх зміст засвідчили, що теоретична підготовленість дозволяє педагогам і батькам орієнтуватися у багатстві різноманітних методів формування компетентності статеворольової поведінки старших дошкільників, де переважають словесні та наглядні методи. Такі методи недовготривалі та малоефективні.

Одержані дані дають змогу зробити такі висновки:

- актуальність досліджуваної проблеми педагогами та батьками розуміється і однозначно приймається;
- батьки розуміють статеворольову соціалізацію як сексуальне виховання (66%), що приводить до стану «відходу» від питань цього аспекту;
- у більшості випадків питань статеворольового виховання батьки орієнтуються на власний досвід (64%), що не завжди є позитивним;
- педагоги при організації виховного процесу не завжди беруть до уваги стать дитини, коли надають або готують завдання для неї; завдання на формування нормовідповідної статеворольової поведінки не виносяться для щоденної роботи;
- педагоги і батьки не стимулюють самостійність дитини, а тільки контролюють її діяльність; не роблять аналіз негативних проявів статеворольової поведінки дитини;
- більшість батьків ситуативно реагують на негативні прояви статеворольової поведінки дітей;
- педагоги розуміють та визначають рівні компетентності статеворольової поведінки дошкільників, методи їх соціалізації.

Для з'ясування рівня обізнаності батьків та педагогів щодо виховання дитини як представника певного етносу, виявлення стереотипів національного виховання старших дошкільників та ставлення до представників інших етносів. Характеризуючи особливості існування сім'ї як етнічної групи та порівняльному аналізу національних відмінностей, батьки розподілялися на групи: перша – відмовлялися від відповідей, друга - видавали бажане за реальне, третя – зазнавала труднощів у відповідях або повторювала загальні судження.

Аналізуючи відповіді на запитання анкети батьків та інтерв'ю педагогів «Сім'я як етнічна група» було встановлено їх неузгодженість, що свідчить про відмінності суспільного та сімейного виховання, різних інститутів соціалізації. Виявив ставлення батьків до власних дітей (за етнічною ознакою), стереотипів національного виховання, яке знаходить відображення у соціалізації дошкільника та його компетентності як представника певного етносу.

Отримані дані варіантів відповідей дорослих дозволили нам виділити рівні та охарактеризувати особливості їх впливу на статеворольову соціалізацію представників різних етнічних груп. Зафіксовано, що в основі консеквентної системи виховання, якої дотримуються кримські татари, євреї і вірмени лежить так званий первинний розподіл праці між чоловіком і жінкою (статева диференціація). Саме він визначає цілком різні умови існування представників різної статі, закріпив за чоловіками право на зовнішню діяльність, на засвоєння світу і панування над ним, а за жінками – право на народження і виховання дітей, на влаштування дому і побуту.

У представників кримськотатарської та вірменської етнічних груп верховенство в сім'ї до сьогодні визначається національною традицією, тому вони залишаються більш традиційними: чоловіки більш вагомим ніж жінка і мають право наказувати їм, тоді як інші представники – українці і росіяни - є більш сучасними та соціалізованими, де чоловіки і жінки рівноправні.

З опису сімейного побуту ряду східних народів (в нашому випадку – кримські татари, євреї) затверджена різниця у вихованні хлопчиків і дівчаток та змісту сімейних ролей

чоловіка і дружини, відмінності виявляються головним чином в характері трудових обов'язків членів сім'ї, а також в особливостях дисциплінарних дій відносно дітей різної статі: хлопчикам більше надається самостійності, ніж дівчаткам.

Узагальнивши та проаналізував зібрану інформацію та показники впливу дорослих, ми вдалися до ґрунтовної їх характеристики і подали опис за чотирирівневим параметром з визначенням відсотку кожного рівня за етнічною ознакою з врахуванням характеристики складу сім'ї.

Таблиця 2.

Рівнева характеристика ставлення та впливу дорослих (%)

Рівні	Кількість батьків			Кількість педагогів		
	всього	міжетнічного шлюбу	внутрішньо етнічний шлюб	всього	загальних груп	національних груп
Максимальний	12,3	6,9	5,4	36	19	17
Оптимальний	34,8	16,4	18,4	49	28,8	20,2
Помірно-сприятливий	36,6	17,4	19,2	15	7,6	7,4
Мінімальний	16,3	10,1	6,2	-	-	-

Одержані кількісні та якісні дані дали можливість зробити наступні **висновки**:

- батьки міжетнічного шлюбу виховують більш соціалізовану та гнучку дитину для сприйняття різних виховних методів та форм;

- батьки внутрішньоетнічного шлюбу не виходять за рамки виховання національно-культурних цінностей, використовують одноманітні виховні впливи, що обідняє виховну систему та засоби впливу;

- вихователі загальних та національних груп однаково будують виховну систему щодо формування стереотипів виховання старших дошкільників як представників певного етносу

Література:

1. Авраменкова В.В. Половая дифференциация и сексуализация детства: горький вкус запретного плода// Вопросы психологии. – №5. – 2003. – с.103 -120.

2. Братусь І., Лях Т. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали для тренінгу)// Практична психологія та соціальна робота. - 2002. - № 5. - С. 36-48.

3. Гончаренко А.М. Хлопчики й дівчатка: міжособистісні взаємини// Дошкільне виховання. – 2007. - №4. – с.8-10.

4. Кононко О.Л. Статова самосвідомість як складова морального розвитку дошкільника //Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К.: Пед.думка, 2000. – с. 234-238.

5. Палій А.А. Особливості статевої ролі уявлень дітей дошкільного віку: Дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / АПН України. – Київ, 1996. – 210 с.

В статъе автор рассматривает основные проблемы ответственности воспитателей и родителей старших дошкольников, влияния на процесс полоролевой социализации.

The problem of up – bringing and sex identification of children, is analysed in the article, the data of research are presented there.